

Свешніков С. В., кандидат технічних наук, старший науковий співробітник (0000-0001-8924-4535)
Бочарніков В. П., доктор технічних наук, професор (0000-0003-4398-5551)
Мазуренко І. М., доктор філософії (0000-0003-2233-7563)
Ковальчук П. А. (0000-0003-4370-2187)

Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ

Визначення елементів оцінки безпекового середовища за документами провідних країн – членів НАТО

Резюме. У статті визначено склад елементів безпекового середовища, які розглядаються у безпекових документах провідних країн – членів НАТО.

Ключові слова: безпекове середовище; оцінка; міжнародні відносини; безпекові документи.

Постановка проблеми. Відповідно до ст. 5 Постанови Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2018 року № 941 “Про затвердження Порядку проведення оборонного огляду Міністерством оборони” [0], оцінка стану та перспектив розвитку безпекового середовища, зокрема глобальних, регіональних та національних аспектів у контексті воєнної безпеки, є першим етапом оборонного огляду, який має надати усі необхідні початкові дані для виконання його послідовних завдань. Крім того, відповідно до п. 1 розділу 2 Порядку організації та здійснення оборонного планування в Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та інших складових сил оборони, затвердженого наказом Міністерства оборони України від 22 грудня 2020 року № 484 [0], оцінка майбутнього безпекового середовища є основою для визначення цілей та основних завдань реалізації державної політики з питань національної безпеки і оборони у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва. Останній нормативний документ також описує формальні вимоги до здійснення оцінки майбутнього безпекового середовища. Однією з таких вимог встановлено залучення науково-дослідних установ Міністерства оборони та Збройних Сил України. Саме тим зазначене завдання визнається науковим.

Оцінка майбутнього безпекового середовища передбачає аналіз множини умов, обставин, факторів різної природи і властивостей, сполучення яких у науковій гіпотезі формує облік майбутнього середовища безпеки, яке можна впевнено назвати складною системою. Кожний дослідник самостійно визначає методичку

дослідження будь-яких складних систем, головною складовою якої є проблема визначення складу елементів досліджуваної системи. Але, відповідно до загальноприйнятих наукових стандартів, загальною вимогою є вивчення відомих у світі підходів до вирішуваної проблеми. Такі підходи, безумовно, існують й для випадку безпекового середовища. Вони полягають у складі елементів безпекового середовища, які відображено в документах оборонного планування та інших. Визначення цих елементів є актуальним науковим завданням, вирішення якого надалі дасть змогу зрозуміти напрями вітчизняних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання аналізу безпекових документів, особливо документів оборонного планування, присвячено досить багато праць. Зокрема, автори [0] аналізують систему безпекових документів країн – членів НАТО і розробляють рекомендації щодо основ імплементації вітчизняних документів стратегічного та оборонного планування. Автори [0] аналізують процес оборонного планування в країнах – членах НАТО. Аналогічне питання досліджує автор роботи [0]. Але, на жаль, автори не знайшли досліджень щодо поглядів на позначену проблему – елементів безпекового середовища, які потребують дослідження, відповідно до безпекових документів країн – членів НАТО. Звідси витікає мета цієї статті.

Мета статті. Стаття має на меті проаналізувати безпекові документи країн – членів НАТО і, на основі цього, визначити та узагальнити перелік елементів безпекового середовища, які потребують аналізу в рамках оборонного огляду.

Виклад основного матеріалу. Повний і ретельний аналіз безпекових документів країн – членів НАТО є досить складним завданням і потребує проведення окремого спеціального дослідження. Такій аналіз виходить за межі визначених для нашого дослідження часу і ресурсів, тому, щоб скоротити обсяг і водночас не втратити якості результатів, обмежимо аналіз зарубіжного досвіду.

По-перше, аналіз смислового змісту елементів безпекового середовища нині є другорядним питанням; головним є наявність чи відсутність елементу в безпековому документі та (у разі наявності) контекст його розгляду.

По-друге, оскільки кінцевою метою дослідження є визначення складу елементів безпекового середовища з погляду України, яка взяла курс на вступ до Північноатлантичного альянсу, тут доцільно розглянути підходи, прийняті в країнах – членах альянсу, зокрема в: провідних країнах – членах НАТО (США і Британія), провідних європейських країнах – членах НАТО (Франція і Німеччина) і впливових регіональних державах (Польща і Румунія).

Перше припущення є важливим з погляду забезпечення повноти і предмета дослідження, оскільки дасть змогу не вдаватись у деталі аналізу, але одночасно дасть змогу виявити усі питання, які потребують дослідження. Друге припущення дасть змогу обмежити склад країн, які будуть проаналізовані, та зосередитись на країнах, які можуть розглядатись для України прикладом або мають схожі умови безпеки.

Спираючись на викладене, розглянемо оборонні документи провідних країн НАТО, які містять опис безпекового середовища.

NATO 2022 Strategic Concept [0] (Стратегічна концепція НАТО 2022).

Найсвіжіший документ оборонного планування. Концепція була прийнята у 2022 році на тлі нападу РФ на Україну, тому він являє особливий інтерес.

Із самого початку документ в узагальненому вигляді декларує цілі та принципи дій альянсу. До цілей відносяться: стримування і оборона; запобігання кризам і спільна безпека.

У документі цілий розділ присвячений опису середовища безпеки (стратегічного середовища). Він побудований на характеристиках зв'язаних пар категорій: суб'єкт – дії суб'єкта, які розглядаються як загрози. Таких пар небагато. Вони пов'язані з

такими суб'єктами: РФ, Китай, Іран, Північна Корея, Сирія, тероризм, недержавні формування Близького Сходу, Північної Африки, Сахеля (регіон Африки між Сахарою на півночі і тропічною зоною на півдні), зловмисники в кібернетичному просторі, а також природа.

US Interim National Security Strategic Guidance [0] (Тимчасова стратегічна настанова з національної безпеки США).

Документ 2021 року містить спеціальний розділ “Глобальний ландшафт безпеки”, де визначаються зовнішні та внутрішні загрози. До *зовнішніх загроз* віднесено: пандемії, кліматична криза, кібернетичні загрози, економічна криза, гуманітарні кризи, екстремізм і тероризм, розповсюдження зброї масового знищення. Комплекс *внутрішніх загроз* містить: корупцію, популізм, поляризацію суспільства, націоналістичні тенденції. Також перераховані неприйнятні дії авторитарних сил, такі як дезінформація, підштовхування до розбрату, підрич існуючих правил тощо. Констатовано зміну розподілу влади у світі та позначено держави, чії дії шкодять інтересам США. Зокрема, на глобальному рівні Китай проголошено єдиним конкурентом США, а стосовно РФ зазначено, що вона прагне посилити свій глобальний вплив. На регіональному рівні Іран і Північна Корея загрожують союзникам США. Крім цього, документ окреслює задачі з протидії негативним явищам у середовищі безпеки і способи їх вирішення.

Після зазначеного розділу розташовано розділ “Наші пріоритети національної безпеки”, де сформульовано базові інтереси: розширення економічного процвітання і спроможностей; відродження та модернізація союзів по всій земній кулі. Далі документ позначає інтереси та пріоритети дій США в регіонах світу: Індія, Південно-Східна Азія, Канада, Мексика, Близький Схід, Африка. Після цього визначаються пріоритети серед дій.

Таким чином, елементами безпекового середовища в документі зазначені: суб'єкти міжнародних відносин, їх класифікація з погляду інтересів США, власне інтереси США, регіони зосередження пріоритетних зусиль.

Global Britain in a Competitive Age: the Integrated Review of Security, Defense, Development and Foreign Policy [0] (Глобальна Британія в епоху конкуренції: комплексний огляд безпеки, оборони, розвитку і зовнішньої

політики). Одразу слід відмітити, що документ, який розроблено у 2020 році, дуже ретельно описує погляд Британії на середовище безпеки і комплекс її дій для забезпечення безпеки. Документ одразу акцентує на головній властивості середовища безпеки: зміні системи міжнародних відносин, заснованої на правилах; на фрагментовану систему, де держави конкурують одна з одною за інтереси, норми і цінності.

Спочатку в документі зазначено найбільш важливі узагальнені інтереси Британського Уряду (суверенітет, безпека і процвітання) і цінності (прихильність до верховенства закону, свобода слова, справедливість і рівність). На відміну від багатьох подібних документів, у цьому документі зазначено про зусилля уряду, вже здійснені для досягнення зазначених інтересів.

Особлива увага приділяється інтегрованому підходу дій британського уряду, логіка якого полягає у тому, щоб використовувати обмежені ресурси в конкурентному світі, де швидкість адаптації може забезпечити визначальну перевагу. Тобто Британія, усвідомлюючи брак власних ресурсів, робить ставку на швидкість дій. Головними напрямками нового підходу декларовано такі (слід звернути увагу на певну безсистемність напрямів):

- формування міжнародного порядку майбутнього;
- взаємодія з Європою;
- клімат і біологічна різноманітність;
- наука і технології;
- кібернетичний простір;
- космос;
- Індо-Тихоокеанський регіон;
- адаптування до зростаючого впливу Китаю;
- глобальна охорона здоров'я;
- збройні сили.

Що стосується змісту оцінки безпекового середовища, документ позначає чотири головних тенденції, які матимуть особливе значення для безпеки Британії:

геополітичні та гео економічні зсуви (зростаюча могутність Китаю, значення Індо-Тихоокеанського регіону, поява нових ринків, зростання глобального середнього класу);

системна конкуренція (суперечка стосовно міжнародних правил, формування конкуруючих геополітичних блоків впливу, цінностей, перевірка межі між війною та миром, використання вразливих місць авторитарними державами);

швидкі технологічні зміни, які принесуть значну користь, але й стануть ареною конкуренції;

транснаціональні виклики (клімат, ризики для здоров'я, незаконне фінансування, тероризм).

Документ називає реалістичний оптимальний сценарій майбутнього: міжнародний порядок, у якому ці тенденції можна контролювати через об'єднання країн для співробітництва, зміцнення глобального управління.

Далі в документі більш детально характеризуються зазначені тенденції. Коротко позначимо їх.

Геополітичні та гео економічні зсуви. Значна кількість геополітичних і гео економічних рис буде збережено, зокрема: могутність і вплив США; значення євроатлантичного регіону; Росія залишиться найгострішою прямою загрозою. З іншого боку розподіл глобальної влади продовжить зсуватись до Індо-Тихоокеанського регіону. Китай буде системним конкурентом, утім співробітництво з ним буде мати життєво важливе значення. Драйвери зростання також будуть зсуватись до Індо-Тихоокеанського регіону. Глобальне зростання і економічна стабільність піддаватимуться викликам. Глобальна бідність знижуватиметься, глобальна освіта покращуватиметься, демографічні диспропорції зростатимуть. Підвищиться геополітичне значення середніх держав (регіональних лідерів), геополітична роль недержавних акторів зростатиме.

Системна конкуренція. Зростатиме конкуренція між державами та групами держав за формування міжнародного порядку. Посилиться конкуренція у сфері ідеологій. Співробітництво збережеться лише у взаємовигідних областях. Конкуренція поширюватиметься на різні сфери (воєнна, технології, кібернетичний простір, космос тощо) і погіршить умови безпеки.

Швидкі технологічні зміни. Технологічний ландшафт продовжить змінюватись у напрямі: квантових технологій, штучного інтелекту, нових аналітичних методів. Прогнозується, що технології утворять нові вразливості та місця для ворожої діяльності, вони також підриватимуть національну згуртованість та ідентичність.

Транснаціональні виклики. Світ продовжить стикатись з традиційними викликами, що потребуватимуть глобальної відповіді. Зокрема це кліматичні зміни (викиди вуглецю, часті погодні катаклізми),

втрата біологічної різноманітності, глобальне здоров'я (спалахи інфекційних хворіб, зокрема зоонозних, є можливою новою пандемією), міграція (Європа стане кінцевою точкою міграції з Близького Сходу і Африки), радикалізація і тероризм (основні джерела Північна Ірландія, Африка, Близький Схід), організована злочинність.

Revue Stratégique De Défense Et De Sécurité Nationale [0] (Стратегічний огляд питань оборони і національної безпеки Франції).

Слід зазначити, що документ, також як і аналогічний документ Британії, досить детально і ретельно роз'яснює питання оборони Франції та її погляд на сучасне безпекове середовище. Він був прийнятий у 2017 році, одразу після першого обрання Президентом Франції Е. Макрона і залишається актуальним також на його другій термін, чим підкреслює сталість французької оборонної політики.

Спочатку огляд проголошує основну мету оборонної політики Франції: зберегти стратегічну автономію і побудувати більш надійну Європу, щоб протистояти умноженню спільних проблем.

Далі документ розглядає виклики існуючому багатосторонньому порядку, головним з яких є зростання автономії акторів і зміна ієрархії глобальної влади, інакше кажучи, поява багатополярності. Документ називає держави, які намагаються збільшити автономність: Росія, Китай, США. Особлива увага надана двом тенденціям:

порушення архітектури безпеки в Європі (головним порушником називається Росія);

зростання напруженості всередині ЄС (констатується подвійний ризик непримиренних політичних розбіжностей і регіоналізації європейської політики безпеки, яка виникає через різні погляди європейських країн на загрози з Півдня та Сходу).

Документ зупиняється на окремих географічних зонах, які викликають занепокоєння:

національна територія Франції, яка раніше піддавалась терористичному нападу, підходи до материкової частини і острівні території, які знаходяться під суверенітетом Франції;

Сахело-Сахарський регіон, у якому зміцнюються джихадистські рухи;

Близький та Середній Схід, де досі мають вплив залишки терористичних угруповань і зберігаються конфлікти

(згадуються країни: Ліван, Об'єднані Арабські Емірати, Джибуті, Сирія, Ірак, Ізраїль і Палестина);

східний та північний фланг Європи, де Росія намагається відновити зону впливу, а Україна піддана загрози втрати територіальної цілісності (згадуються демонстрація Росією сили в Балтиці, зростання військової активності Росії у Північній Атлантиці, заморожені конфлікти в Абхазії, Південній Осетії, Нагірному Карабасі);

північний берег Середземного моря, зокрема Лівія з діючими джихадистськими угрупованнями та підвищенням активності Росії і Китаю щодо поставок ними зброї, чий радіус дії сягає Європи;

балканський півострів, який розділений історією та економічними трендами у розвитку;

території к півдню від Сахари, де Франція має прямі економічні інтереси, з якими конкурує Китай;

Північно-Східна Азія, де Північна Корея порушує умови регіональної стабільності;

Південна Азія, яка залишається послабленою через суперечки між Індією і Пакистаном, суперництво між Індією і Китаєм, активність терористичних сіток;

Афганістан, де зростає активність джихадистів.

Стратегічний огляд також перелічує фактори, які сприятимуть поглибленню криз, зокрема демографічний та міграційний тиск, кліматичні порушення, санітарні ризики, енергетичне суперництво, організована злочинність, проривний розвиток технологій, зокрема який збільшує доступність створення засобів знищення в галузі генної інженерії, спрощує доступ до позаатмосферного простору, розвиток технологій у кібернетичному просторі.

Документ дає детальну характеристику головним загрозам: розповсюдженню джихадистського тероризму; розповсюдженню зброї, включаючи зброю масового ураження; намаганням Росії відновити вплив у Середземномор'ї, Сирії, Балканах; зростанню могутності Китаю. Крім того, документ характеризує протиборство різних країн у трьох сферах: на морських просторах, у повітряному просторі, позаатмосферному і цифровому просторі.

В останніх частинах документ характеризує дії, потрібні для забезпечення безпеки Французької Республіки.

White Paper on Germany Security Policy and the Future of the Bundeswehr [0] (Біла книга

про політику безпеки Німеччини і майбутнє Бундесверу) та Key Elements of the Bundeswehr of the Future [0] (Ключові елементи Бундесверу майбутнього).

Тут розглядається одразу два документи, оскільки другий документ доповнює перший. Перший документ, “Біла книга”, був опублікований у 2016 році. Це досить фундаментальний документ, який детально описує бачення Німеччиною середовища безпеки. Другий документ опублікований у 2021 році та має на меті оновлення (уточнення) політики безпеки Німеччини.

Біла книга починається з бачення ролі Німеччини у сучасному світі, її цінностей та інтересів, а також з характеристики міжнародного порядку і викликів. Після цього Біла книга визначає пріоритети, принципи, напрями діяльності та вимоги до Бундесверу.

Німеччина декларує свою роль як всеохоплюючу, спрямовану не лише на забезпечення власної безпеки, а й на сприяння миру у світі у якості рівноправного партнера. У Європі Німеччина розглядає себе ключовим гравцем. Цінності та інтереси декларовані в загальному, не конкретизованому вигляді, зокрема: забезпечення свободи, процвітання, сприяння миру, трансатлантичне партнерство. Але Біла книга дає натяк на джерела інтересів Німеччини: географічне положення в центрі Європи, членство в ЄС, економіка, залежність від торгівлі.

Біла книга декларує, що світовий порядок на сьогодні знаходиться під тиском глибоких змін, викликаних глобалізацією і цифровізацією, зростанням антиглобалістських тенденцій, націоналізму, екстремізму, демографічних перетворень, поганого управління, неформальною економікою, корупцією.

Основним результатом змін розглядається багатополосний світовий порядок, зміна глобального розподілу влади як між державами, так і між державами і недержавними суб'єктами. Насамперед вказується на зростання ролі Китаю та Індії. Зазначається, що фрагментація на конкуруючі регіональні системи буде послаблювати основи нинішнього глобального порядку. Поряд з цим, вплив США на міжнародну політику збережеться, Німеччина залишиться прихильником трансатлантичного співробітництва. Росія буде ставити під сумнів європейський мирний порядок і робити наголос на стратегічному суперництві, готовності змінити кордони, що наочно

підтверджує війна в Україні. Росія у майбутньому буде загрозою Європейського континенту. Одночасно без співробітництва з нею безпека та процвітання у Європі не можуть бути забезпеченими. Біла книга робить висновок, що потрібна не нова архітектура безпеки, а слідування наявним правилам і принципам.

Однією з небезпечних регіональних змін у Європі Німеччина вважає порушення внутрішньої згуртованості, яка викликана наслідками фінансово-економічної кризи, кризи біженців і підвищеною увагою до власних національних інтересів з боку окремих країн. Також вплив здійснює організація збройних сил європейських держав за національною ознакою.

Біла книга зазначає такі найнебезпечніші виклики:

- транснаціональний тероризм;
- виклики кібернетичного простору та інформаційної сфери;
- міждержавні конфлікти, у тому числі гібридні (використання військової сили нижче порогу звичайної війни);
- ламки сусідні з Європою держави (що мають низьку легітимність) і погане управління, ерозія державних структур;
- глобальне нарощування озброєнь і розповсюдження зброї масового ураження;
- загрози інформаційним і комунікаційним системам, лініям забезпечення, транспортним і торговим шляхам, а також безпечним поставкам сировини і енергії;
- зміна клімату;
- неконтрольована та незаконна міграція як джерело радикалізації;
- епідемії і пандемії.

Другий документ, “Ключові елементи Бундесверу майбутнього”, констатує швидкість змін сучасного безпекового середовища, чим пояснює потребу пристосування Бундесверу до нових умов. Увага надається таким небезпечним діям різних суб'єктів, які розглядаються як виклики:

- зростання кібернетичних атак проти Німеччини;
- масоване переозброєння Росії неподалік від німецьких кордонів;
- підвищення ядерної загрози і зростання актуальності ядерного стримування, важливості для Німеччини питань спільного застосування ядерної зброї;
- розвиток гіперзвукових технологій;
- мілітаризація космічного простору;

агресивна політика Китаю, метою якого є зміна заснованого на правилах міжнародного порядку;

збільшення чисельності державних і недержавних акторів, які переслідують власні інтереси і діють проти заснованого на правилах міжнародного порядку.

Крім того, документ зазначає факт, що США все більш відвертаються від Європи.

Далі підсумовується, що усі ці зміни висувають особливі вимоги до Бундесверу. Німеччина має особливі зобов'язання щодо безпеки Європи, враховуючи географічне положення і економічні показники.

Security Environment of Poland Today and in 15 Years [0] (Середовище безпеки Польщі сьогодні та через 15 років).

Документ є невід'ємною частиною концепції оборони Польщі та був прийнятий у 2016 році. Його розташовано безпосередньо на сайті Уряду Польщі, що може служити свідченням тієї важливості, яка надається середовищу безпеки. Лозунгом документа є вислів: національну безпеку слід розуміти в широкому сенсі, що також підкреслює це припущення.

У глобальному контексті документ констатує такі головні тенденції:

дисонанс між глобалізацією і національними інтересами, глобалізація викликає супротив елементів суспільства;

заснований на міжнародному праві світовий порядок піддано потрясінням як наслідок зміни балансу сил;

є неминучими зміни, пов'язані зі зменшенням значення західних країн, але США залишаються найсильнішою світовою державою, слід очікувати зростання уваги США до Тихоокеанського регіону і Арктиці, а також зміни балансу сил на Близькому Сході;

державні суб'єкти продовжать домінувати у міжнародних відносинах, але роль недержавних суб'єктів зростатиме;

соціальні тенденції в країнах, що розвиваються, можуть викликати кризові ситуації;

можуть мати негативні наслідки результати динамічного технологічного розвитку.

Далі документ називає загрози та виклики, до яких мають бути готові Збройні сили Польщі в перспективі до 2032 року.

Головні загрози. РФ, яка намагається посилити свої позиції у світовому балансі сил, є загрозою для Польщі. Росія готова дестабілізувати внутрішній порядок інших держав і ставить під питання їх територіальну

цілісність. Дії Росії часто маскуються і здійснюються нижче порогу збройного конфлікту.

В Україні спостерігаються негативні тенденції. На сході йде конфлікт. Водночас потрібні складні для суспільства реформи, зокрема у сфері безпеки.

Білорусь стає все більш залежною від Росії, зокрема у сфері безпеки. Ця тенденція збережеться і навіть посилюється.

Високий рівень корупції і конфлікт в Придністров'ї є найбільш важливими проблемами Молдови.

Джерелом нестабільності є ситуація на Південному Кавказі, який сприймається Росією як сфера впливу.

Нестабільне сусідство на південному фланзі НАТО.

Багатогранна криза на південному фланзі НАТО, зокрема на Близькому Сході та у Північній Африці. Урегулюванню ситуації заважають суперечливі інтереси ключових гравців у регіоні, слабка легітимізація політичних систем. Висока ймовірність міграційних хвиль.

Тероризм. Загроза релігійно вмотивованого тероризму залишатиметься високою. Є можливою поява терористичних груп у ЄС.

Еволюція західних інтеграційних структур. Польща братиме активну участь в НАТО і ЄС. Глибока трансформація в країнах – членах НАТО і ЄС може прямо вплинути на майбутнє обох організацій, особливо на тлі намагань Росії розпалити внутрішні конфлікти.

Економічне і соціальне середовище. Важливим елементом залишиться фінансування оборонних витрат, які зберігатимуться на рівні 2,5 % від ВВП. Диверсифікація поставок енергоресурсів залишиться важливим фактором зміцнення позицій Польщі на міжнародній арені. Демографічні тенденції також складають серйозний виклик.

Технічний прогрес і бойовий простір майбутнього. Збройна боротьба прогнозується більш хаотичною ніж сьогодні. З'являться віддалено керовані платформи, будуть розповсюджуватись сучасні маскувальні та штурмові системи. Але танки, бронемашини, літаки все ж будуть головними на полі бою. Зросте значення систем запобігання доступу і блокування території. Несанкціоновані організації отримують доступ до смертоносних технологій. Дисбаланс в розвитку між окремими

державами збільшуватиметься. До 2032 року США домінуватимуть з погляду технологічної могутності.

National Defense Strategy of Romania 2020–2024 [0]. Національна оборонна стратегія Румунії.

Національна оборонна стратегія Румунії була прийнята у 2020 році. У вступі документа зазначено, що безпеку Румунії окреслюють два головних проекти – членство в НАТО і членство у ЄС. Через це основою політики безпеки проголошується тріада дій: підвищення ролі Румунії у ЄС, зміцнення стратегічного профілю в НАТО і розширення стратегічного партнерства із США.

Перший розділ документа складають принципи і основи політики безпеки Румунії, другий розділ надає характеристику її національних цінностей, інтересів та цілей. Цінності сформульовано загалом, наприклад, демократія, гідність, громадянська згуртованість, ринкова економіка тощо. Інтереси сформульовано приблизно в такому ж контексті. Подібне формулювання можна застосувати майже до будь-якої держави. Цілі Румунії викладені більш детально, але за ними важко судити про пріоритети. У цілому можна зазначити, Румунія концентрує увагу на таких інтересах:

- зміцнення безпеки в Чорноморському регіоні;
- зміцнення авторитету в НАТО і ЄС;
- розширення стратегічного партнерства із США;

- підтримання інтеграції Молдови до ЄС;

Наступний розділ присвячений оцінці безпекового середовища. Спочатку документ характеризує головні тенденції його розвитку:

- значний потенціал для змін відносин між глобальними акторами, поживлення глобальної стратегічної конкуренції і перехід до нової парадигми безпеки, посилення тенденцій до білатерального (двостороннього) співробітництва;

- дії Росії, які здійснюються у порушення норм міжнародного права;

- амбіції щодо регіонального лідерства з боку певних держав;

- відродження сильної і наполегливої політики незахідними державами, що впливатиме на глобальний розподіл влади і регіональну рівновагу;

- економічні наслідки пандемії КОВІД-19;

- міграційні потоки з Близького Сходу, Північної Африки, Афганістану, Пакистану;

- зростання утручань у внутрішні справи інших держав, у тому числі шляхом кібернетичних впливів і гібридних тактик;

- розповсюдження популізму, дистанціювання політиків від дійсних потреб громадян;

- занадто стрімкий технічний прогрес (досягненнями якого можуть скористатись члени терористичних угруповань, організована злочинність), ускладнення середовища безпеки, зростання ролі недержавних суб'єктів;

- негативні демографічні тенденції (старіння, непропорційне демографічне зростання тощо);

- погіршення екологічних факторів;

- коливання попиту на енергоносії;

- негативні внутрішні тенденції (низький адміністративний потенціал, наміри використати механізм прийняття державних рішень в інтересах окремих груп, наміри радикалізувати публічний дискурс тощо).

Далі документ описує ключові глобальні безпекові події, які очікуються у майбутньому. До них відносяться:

- збереження традиційних джерел ризиків з одночасною появою нових посилюватимуть невизначеність середовища безпеки;

- збереження переваги США у міжнародній системі, що відповідає інтересам Румунії;

- перетин амбіцій щодо гегемонії збережеться у Європі та Тихоокеанському регіоні;

- ситуація з безпекою на Близькому Сході, Північній Африці, КНДР і Афганістані залишиться напруженою;

- головною метою держав буде отримання переваг у воєнній і економічній областях;

- загостряться суперечки з доступу до природних ресурсів;

- зросте гонка озброєнь;

- ризик великого збройного конфлікту між провідними державами залишиться низьким;

- найбільш актуальними напрямками розвитку технологій будуть гіперзвук, 5G, квантовий зв'язок, лазерні та електромагнітні випромінювання, розвідувальне обладнання, штучний інтелект, автономні платформи;

- зросте вразливість державних фінансово-економічних систем;

- зросте можливість нагромадження криз різної природи.

Далі слідує опис безпекових дій Румунії та їх пріоритетів, які нас цікавлять менше в контексті нашого дослідження.

Висновки. Таким чином, аналіз змісту документів провідних країн – членів НАТО з опису безпекового середовища показав, що перелік елементів безпекового середовища, які розглядаються в безпекових документах, приблизно однаковий. Хоча слід зазначити, що якогось стандарту у викладенні немає. Держави, як правило, досить детально описують своє бачення середовища безпеки. Головними елементами опису є:

цінності та інтереси, які переслідує держава для забезпечення власної безпеки;

головні тенденції змін безпекового середовища;

суб'єкти та їх дії, важливі з погляду безпеки;

діючі та можливі у майбутньому ризики, виклики, загрози;

внутрішні проблеми, які потрібно вирішити, щоб ефективно забезпечувати безпеку;

регіони зосередження уваги;

можливі ключові події майбутнього (зазначаються Румунією);

ризики, які можуть виникнути з боку природи (як правило, зазначаються на останнє).

Слід зазначити, що відчувається певна безсистемність у викладенні. Наприклад, відсутнє пояснення стосовно відмінності ризиків від викликів та від загроз, не зважаючи на те, що термінологічно це різні поняття і кожне з них позначає свій клас безпекових явищ. Часто характеристику загрози не супроводжує суб'єкт, хоча загроза (за тлумачними словниками, загроза – це обіцянка завдати шкоду) повинна завжди мати персоніфікованого носія. Це призводить до того, що один з найважливіших концептуальних документів держави сприймається як набір слабо пов'язаних постулатів (позицій), що не йде на користь забезпеченню якості документа. Тому структуру дослідження безпекового середовища потрібно визначати на основі його концептуальної моделі, основним призначенням якої є структурування та впорядкування основних категорій, пов'язаних з безпекою.

Подальші дослідження доцільно зосередити на виборі загальнотеоретичних підходів дослідження безпекового середовища і, потім, на цій основі – на створенні зазначеної концептуальної моделі.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про затвердження Порядку проведення оборонного огляду Міністерством оборони : Постанова Кабінету Міністрів України від 31.10.2018 р. № 941. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/941-2018-p#Text> (дата звернення: 07.09.2022).
2. Про затвердження Порядку організації та здійснення оборонного планування в Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та інших складових сил оборони : наказ Міністерства оборони України від 22.12.2020 р. № 484. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0196-21#Text> (дата звернення: 07.09.2022).
3. Наливайко А. Теоретико-методологічні основи імплементації концептуальних документів стратегічного та оборонного планування // *Social Development and Security : electron. j. of sci. papers*. Vol. 11, No. 4. 2021. P. 71–80.
4. Денежкін М., Наливайко А., Поляєв А. Особливості оборонного планування у державах–членах НАТО, на основі спроможностей // *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. 2017. № 2 (60). С. 34–38.
5. Слюсар В., Кулагін К. Особливості процесу оборонного планування НАТО // *Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України*. 2019. № 3 (36). С. 47–59.
6. NATO 2022 Strategic Concept. URL: <https://cutt.ly/IXAMntQ> (дата звернення: 08.09.2022).
7. Interim National Security Strategic Guidance. URL: <https://cutt.ly/KCUyGZy> (дата звернення: 08.09.2022).
8. Global Britain in a Competitive Age: the Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy. URL: <https://cutt.ly/iXAKAN6> (дата звернення: 08.09.2022).
9. *Revue Stratégique De Défense Et De Sécurité Nationale*. URL: <https://cutt.ly/GXA7eGS> (дата звернення: 08.09.2022).
10. White Paper on Germany Security Policy and the Future of the Bundeswehr. URL: <https://cutt.ly/YCUyL08> (дата звернення: 09.09.2022).
11. Key Elements of the Bundeswehr of the Future. URL: <https://cutt.ly/4XVP3HW> (дата звернення: 09.09.2022).
12. Security Environment of Poland Today and in 15 Years. URL: <https://cutt.ly/dXVP7YA> (дата звернення: 09.09.2022).
13. National Defense Strategy of Romania 2020-2024. URL: <https://cutt.ly/FXV1aCm> (дата звернення: 09.09.2022).

Determination of the elements of the security environment assessment in accordance with the documents of NATO member countries

Annotation

Assessment of the future security environment involves the analysis of a set of conditions, circumstances, factors of different nature and properties, the combination of which in a scientific hypothesis forms an account of the future security environment, which can be confidently called a complex system. Each researcher independently determines the methodology for studying any complex system, the main component of which is the problem of determining the composition of the elements of the system under study.

In accordance with generally accepted scientific standards, an urgent scientific task for assessing the security environment is to identify its elements, which will further allow us to understand the directions of domestic research.

The article aims to analyze the security documents of NATO member states and, on this basis, to identify and summarize the list of elements of the security environment that need to be analyzed within the framework of the defense review.

An analysis of the content of the documents of the leading NATO member states describing the security environment has shown that the list of elements of the security environment considered in security documents is approximately the same. It should be noted, however, that there is no standardized way of describing them. States, as a rule, describe their vision of the security environment in some detail. The main elements of the description are:

- values and interests pursued by the state to ensure its own security;
- main trends in the security environment;
- actors and their actions that are important in terms of security;
- current and possible future risks, challenges, threats;
- internal problems that need to be solved to ensure effective security;
- regions of focus;
- possible key future events (indicated by Romania);
- risks that may arise from the environment (usually the latter).

It should be noted that there is a certain lack of consistency in the presentation. Therefore, the structure of the study of the security environment should be determined on the basis of its conceptual model, the main purpose of which is to structure and organize the main categories related to security.

Further research should focus on the choice of general theoretical approaches to the study of the security environment and, then, on this basis, on the creation of the said conceptual model.

Keywords: security environment; assessment; international relations; defense documents.